

6.

POGLAVJE

Projekt MSNZ - slovenske obrambne sile v času in prostoru prelomnega leta 1990

Na konkretne načine izoblikovanja obrambnih sil Republike Slovenije spomladi in poleti 1990 je odločilno vplival splošni politični položaj v Jugoslaviji in prav posebej v Sloveniji. Tok demokratičnih sprememb je v Sloveniji dosegel svoj cilj v začetku leta 1990. Republiška skupščina je po sprejemu nove volilne zakonodaje razpisala volitve, na katerih so lahko nastopile vse obstoječe stranke, ki so se vpisale v register strank. Najpomembnejše nove politične stranke so se povezale v koalicijo Demokratična opozicija Slovenije – Demos. Tri od prejšnjih družbenopolitičnih organizacij so se prav tako preuredile v politične stranke in nastopile na volitvah. V družbenopolitičnem zboru, ki je bil odločujoč za razmerje političnih strank, je dobil Demos večino. Napovedujoče se in nato realne volilne zmage opozicijskih sil so v vojaškem sistemu, ki je v procesu razpadanja Jugoslavije tudi sam postal politična sila in je imel velik vpliv na zvezno in srbsko politično oblast, sprožile zaskrbljenost, kaj bodo nove politične sile storile s federativno državo, v kateri so se zavzemale za prav nasproten proces od ponovne centralizacije in ohranitve vloge komunističnih sil. Programa tako Demosa kot HDZ-ja sta jim potrjevala, da sta v nevarnosti tako federalna Jugoslavija kot socializem. Proti večstrankarskim volitvam pa si vojaški vrh – potem ko je novembra 1989 tako rekoč celotna Vzhodna Evropa, od Poljske do Bolgarije, izvedla večstrankarske volitve – ni upal nastopiti. Romunska izkušnja nasilne odstranitve Causescove trde komunistične struje je bila za jugoslovansko zvezno vodstvo velik šok, čeprav se je tolažila, da je jugoslovanski položaj drugačen. Pač pa je ta elita štela za popolnoma legalno prizadevanje, da se trudi obdržati Jugoslavijo, saj je šlo za notranje pomembno vrednoto (država je imela za seboj že 70 let), še bolj pa za vrednoto, ki jo je štela mednarodna ureditev.

V strahu pred odcepitvijo Slovenije in Hrvaške je iskati tudi povod in celo vzrok za ukrep, ki je popolnoma opredelil prihodnje dogajanje na varnostnem področju vsaj v Sloveniji, vplival pa je tudi na razvoj dogodkov na Hrvaškem. Z na videz preprostim (in neopaznim) ukazom o prenosu orožja TO iz vseh skladišč zunaj vojašnic v skladišča v okviru vojašnic je vojaški vrh skušal onesposobiti ali si vsaj podrediti TO. Ta je bila edina vojaška komponenta, ki je bila deloma pod pristojnostjo republik, torej tudi Slovenije in Hrvaške, pa tudi občin. Njeno orožje je bilo laže dosegljivo, manjši del pa so ga imeli njeni pripadniki celo na domovih. Hkrati – čeprav manj – je bil za vojaški vrh pomembna tudi razgraditev sistema splošnega ljudskega odpora, ki je sočasno potekala že vse od srede osemdesetih let 20. stoletja.

Čas za izvedbo ukrepa, ki je bil po obliki podoben tistemu, s katerim je bilo leta 1982 že odvzeto orožje Teritorialne obrambe SAP Kosovo, je bil skrbno izbran in utemeljen na podmeni, da se nove politične sile, ki so prevzemale oblast v obeh republikah, še ne bodo sposobne ustrezno odzvati. Ukrep se je napovedoval že od januarja 1990, torej po razpadu ZKJ, ko so prvič preverjali stanje skladišč in njihovo varnost, izveden pa je bil prav na dan, ko je nova oblast v Sloveniji s konstituiranjem vlade formalno prevzela oblast. Že 27. aprila 1990 ga je potrdil najožji vojaški vrh, hkrati pa ga je predvidel v času, ko je predsedovanje Predsedstvu SFRJ in tudi svetu za varstvo ustavne ureditve prevzel član Predsedstva iz Srbije dr. Borisav Jović, ki mu je vojska mnogo bolj zaupala kot pa dotedanjemu predsedniku Predsedstva dr. Janezu Drnovšku.

Ukrepi odvzemanja orožja so relativno uspeli; v Sloveniji se je vrh TO podredil ukazu, zato je JLA uspela odvzeti toliko orožja, da so akcijo ocenjevali za uspešno, čeprav so se zavedali, da je v republiki ostalo izven nadzora okoli 60.000 kosov orožja, ne da bi upoštevali oborožitev milice. Prav tako je bil ukrep popolnoma uspešen na Hrvaškem; po doslej znanih podatkih se je oddaji orožja uprlo le nekaj občinskih poveljstev TO v Hercegovini.

Prva posledica, ki je sledila oddaji orožja, je bil razkol v TO, med njenim profesionalnim poveljstvom (RŠTO in pokrajinskimi štabi TO) in srednjimi poveljniškimi strukturami, povezanimi z občinskimi političnimi strukturami. Republiški štab in pokrajinski poveljniki, profesionalni častniki, so se z ukrepom strinjali ali se vsaj niso izpostavljali, tako da bi ga kritizirali. Najbolj moralno sporno vlogo je pri tem odigral njen poveljnik, general Ivan Hočevnar. Po nekaterih znakih se je izognil osebemu podpisu ustreznega povelja, ker ni bil na poveljniškem mestu, in je to prepustil načelniku štaba. Nato pa se je na pogovoru s Predsedstvom republike zagovarjal, da ne ve ničesar, ter zatrjeval, da gre za običajen varnostni ukrep, ki se nanaša predvsem na položaj v Bosni, kjer naj bi kradli orožje iz slabo zavarovanih skladišč.

V Sloveniji se je ukrepu, ki je zaradi oblike in namena močno prizadel mnoge zavzete pripadnike, zlasti pa častnike, izoblikovala široka opozicija, ki pa je potrebovala čas, da je lahko ukrepala. Obvestila in protesti iz občinskih struktur TO, ki so morale prevzeti odgovornost in izvesti ukrep, so začeli prihajati že takoj po prejemu ukaza. Zaradi deljenih pristojnosti, preverjanja ukazov in tudi oklevanja so nadaljnje prevažanje orožja v skladišča v vojašnicah uradno prepovedali 19. maja, ko je Predsedstvo poslalo vsem občinskim štabom

ustrezno povelje. Zvezni Izvršni svet je nato zaradi uradnega vzroka, omenjenega v ukazu o premestitvi orožja v vojašnice JLA, odredil 24-urno stražo preostalih skladišč orožja. Slovensko Predsedstvo in Izvršni svet sta si nato v okviru svojih pristojnosti še dolgo prizadevala, da bi orožje TO vrnili iz skladišč JLA. Zahtevo so večkrat postavljali tako vojaškemu vodstvu kot predsedstvu SFRJ, vendar uspeha ni bilo.

Pobudo od spodaj, da bi oblikovali vzporedno obrambno strukturo, sta v takih razmerah novoimenovana sekretarja za notranje zadeve in ljudsko obrambo sprejela in postopoma razvila v načrt vzpostavitve skrivne obrambne organizacije. Zlasti republiški sekretar za ljudsko obrambo Janez Janša je spoznal, da TO zaradi omejenih pristojnosti ne bi bilo mogoče prevzeti takoj, predvsem pa da je bilo poveljstvo TO, ki so ga sestavljali aktivni častniki, popolnoma nezanesljivo in neustrezno za pretvorbo TO v vojsko slovenske države. Tudi Predsedstvo je ocenilo, da je treba poveljnika TO nujno zamenjati, in to v skladu z zakonsko ureditvijo predlagalo Predsedstvu SFRJ, ki pa se ni odzvalo. Politični vrh je preučeval tudi možnost ustanovitve vojske slovenske države, vendar je poleti prevladalo mnenje, da je bolje prevzeti TO. Formalne osnove za prevzem TO v pristojnost Slovenije pa je bilo treba šele ustvariti. Uporabili so preizkušeno pot, da se občutljive in z zveznimi zakoni urejene zadeve spreminjajo z ustavnimi amandmaji. Da bi lahko prevzeli pristojnost imenovanja poveljnika TO in razpolaganja s TO, so oblikovali ustavna amandmaja, ki ju je republiška skupščina sprejela 28. septembra 1990. Istega dne je Predsedstvo republike imenovalo za vršilca dolžnosti načelnika štaba TO majorja Janeza Slaparja, naslednjega dne pa tudi poveljnike novih sedmih pokrajinskih štabov. Njihov prevzem nadzora nad TO ni potekal brez nasprotovanja odstavljenih poveljnikov. Ivan Hočevar je dal celo zastražiti sedež RŠTO v središču Ljubljane, toda tedaj so bili njegovi poveljniki že »generali brez vojske«, saj so enote in poveljstva TO že obvladali častniki, ki so bili vključeni v NZ. Njen vojaški del pod poveljstvom Toneta Krkoviča je 4. oktobra simbolično s primopredajo med Krkovičem in novopostavljenim vršilcem dolžnosti poveljnika TO Republike Slovenije Janezu Slaparju prešel v roke novemu poveljniku.

Medtem pa je MSNZ v kratkih mesecih svojega obstoja prešla vsebinsko polno pot od začetne odporniške organizacije do legalne obrambne sile slovenske države. Organizacija je zapolnila varnostni primanjkljaj slovenske republike, ki je bil posledica ukrepov zveznih oblasti in vojaških struktur, in hkrati zagotovila organizacijo, ki bi se lahko uprla zveznim vojaškim in policijskim strukturam.

V snovanju obrambne organizacije sta bila od začetka povezana republiška sekretarja za ljudsko obrambo in notranje zadeve, in to ne le zaradi dotedanje osebne povezanosti pri političnem delovanju. Varnostni primanjkljaj je zadeval oba resorja; sekretarja za notranje zadeve je skrbelo delovanje Službe državne varnosti, ki jo je bilo treba nujno vsaj reorganizirati. Sekretarja za ljudsko obrambo pa je odvzem orožja dokončno prepričal, da bo vojska aktivno nasprotovala novi oblasti in jo poskušala destabilizirati ter da se na višja poveljstva TO, v katerih so bili aktivni častniki, ne bo mogel zanesti. Vzpostavljen stik s sposobnima organizatorjema, Tonetom Krkovičem in Vinkom Beznikom, je tako postal os, okoli katere se je gradila njuna zamisel organizacije. Le-to sta gradila za primer, da bi v procese osamosvajanja neposredno posegla JLA ob pomoči zveznih oblasti. Tak poseg bi lahko imel več pojavnih oblik, tako da je morala tudi organizacija oblikovati več različic obrambe. Ne glede na razmišljanja o ustanavljanju nove slovenske vojske (Vojska Republike Slovenije) se slovensko vodstvo potencialu TO ni moglo odreči niti zaradi vojaško usposobljenih ljudi niti zaradi oborožitve in vojaške opreme, ki jo je še posedovala. Varnostni problemi in spoznanje, da bodo za prevzem TO potrebovali nekaj časa, so narekovali intenzivnejše delo in ambicioznejšo obrambno organizacijo. Organizacija za 'vmesni čas' je predvidevala predvsem zmožnost omejevanja osnovnih varnostnih groženj v primeru različno obsežnih vojaških posegov. V organizacijo so vključili le preverjeno zanesljive ljudi. Na eni strani so bili to miličniki, predvsem Specialna enota milice, ki jo je vodil Vinko Beznik, na drugi pa zanesljivi posamezniki iz vrst TO. Zaradi različne strukture njenih sestavnih delov je bila gradnja organizacije bistveno zahtevnejša med pripadniki TO in nekaterimi civilisti, kot pa v vrstah organov za notranje zadeve. Vsekakor pa je njeno zanesljivo delovanje, ki se je pokazalo ob vpadu v Gotenico v začetku junija 1990, močno okrepilo zaupanje novoimenovanega sekretarja za notranje zadeve v lojalnost in pripadnost milice Sloveniji, pa tudi novi oblastni strukturi. Pozneje je sodelovanje novoustanovljene SEM pomenilo tudi veliko okrepitev sil, ki bi bile na razpolago proti morebitnemu vojaškemu posegu, saj je bila enota usposobljena, močna in povezana ter izurjena; med vojaki take enote še ni bilo.

Organizacijska shema MSNZ



Z oblikovanjem obrambne/vojaške organizacije avgusta in septembra 1990 je narasla tudi potreba po večji vključitvi pripadnikov milice. Prvi med njimi so bili pripadniki PEM, ki so bili organizirani v vseh trinajstih Upravah za notranje zadeve. Njihovo vključitev je vodil Jože Kolenc. Teh nekaj manjkot 1400 miličnikov je predstavljalo gotovo vojaško najbolj usposobljen del vseh obrambnih sil, ki jih je imela Slovenija tedaj na voljo, saj so kontinuirano in načrtovano vadili tudi za akcije, ki so bistveno presegle policijske naloge. V končni stopnji oblikovanja obrambne organizacije je bil za vključitev vanjo predviden celotni sestav milice, vključno z rezervisti, okoli 10.000 miličnikov, ki so tako tvorili približno tretjino predvidenih obrambnih sil, poleg okoli 21.000 pripadnikov TO, uvrščenih v NZ, ki naj bi bili osnovna sila. Njihovo število je nasprotno kot pri milici določalo razpoložljivo orožje, saj je bilo sicer vojaških obveznikov še vsaj 50.000. Zaradi take razporeditve je bila lahko milica v obrambne sile vključena povsem organsko, skoraj brez kakršnih koli sistemskih in organizacijskih sprememb. Tudi zato je bil njen delež viden le poznavalcem, saj so o uporabi in sestavi enot, vključenih v manevrsko strukturo, vodje lahko odločali tako rekoč v okviru delovnih nalog. Milica in drugi pripadniki organov za notranje zadeve so na eni strani prenesli svoje priprave na obrambo na občinsko raven, kjer je nastala vzporedna strukturi poveljstev tistim v okviru NZ, na drugi pa so prav zaradi svoje organiziranosti, zakonskih pooblastil in tehničnih možnosti lahko močno

PREDSEDNIK
REPUBLIKE SLOVENIJE

ODLIKUJE

*Pripadnike Manevrške strukture
narodne zaščite*

Z ZLATIM ČASTNIM ZNAKOM SVOBODE
REPUBLIKE SLOVENIJE



*za izjemne zasluge pri obrambi svobode in uveljavljanju
suverenosti Republike Slovenije v času,
ki je bil usoden za slovenske prihodnost*

UKAZŠT. 996-01-15/2000
V LJUBLJANI, 26. 5. 2000

PREDSEDNIK
Milan Kučan

podprli in s tem olajšali delovanje vojaškega dela, uvrščenega v NZ. Priprava organizacije na morebitno aktiviranje ob varnostni grožnji je namreč terjala ne le veliko organizacijskega dela pri izbiri ustreznih poveljnikov, pač pa tudi prerazdeljevanje orožja in ustvarjanje priročnih skrivnih skladišč za orožje v bližini vsake od enot, kot tudi pripravo zaledne podpore.

Manevrska struktura je takšna, kot je bila, lahko bila le začasna in enkratna organizacija. Tolikšna vloga policijskih sil pri morebitni obrambi ni bila v skladu z mednarodnim vojnim pravom, prav tako pa ni bila primerna za oblikovanje državnega sistema moderne države, ki temelji na delitvi oblasti in tudi trdni ločenosti obeh represivnih sistemov, vojaškega in policijskega. Toda po drugi

strani tudi popolna vključitev vojaškega dela v legalno TO RS ni v začetku oktobra rešila dejanskega pomanjkanja obrambnih sil. Delovanje milice v obrambi je bilo zato še naprej pričakovano in predvideno ne glede na odprto vprašanje doktrine splošnega ljudskega odpora in nove obrambne doktrine Slovenije. Zato so milica in tudi drugi organi iz resorja notranjih zadev še naprej opravljali vrsto priprav, ki so bile od decembra 1990 namenjene zavarovanju varnostno najbolj občutljivega trenutka – trenutka osamosvojitve Republike Slovenije.